अभविष्य ईश्वरश्चेत्स्यां ॥१२॥१३॥ अन्यस्मिन्निति जन्मांतरे पि येन किल्बिषात् रागादिदोषान् मुच्येम तादृशं धर्मं ब्रूहि शोकनाशकस्य तत्त्वज्ञानस्यानेकजन्मसाध्यत्वादिति भावः ॥१४॥ यदुक्तं स्वकृतेकानुशांतिरिति तत्राह परेति परतंत्रं कालादृष्टेश्वराधीनमात्मानं त्वं कथं कर्मणां हेतुं पुण्यपापयोः कारणं अनुपश्यसि न कथंचिदात्मनः कर्तृत्वं संभवतीति भावः कुतस्तर्ह्यहं करोमीत्यनुभव इत्याशंक्याह सूक्ष्मं हीति आत्मनः कर्तृत्ववदकर्तृत्वं न मानसप्रत्यक्षं किंत्वतींद्रियं मनस्तु चक्षुरादिवद्दृष्टं सदन्यथा संतमात्मानमन्यथा प्रतिपद्यत इति भावः ॥१५॥ कर्मप्रयोजकं देहेंद्रियादिसंघातः प्रयोज्यस्तयोश्च बीजांकुरवदन्योन्यजन्यजनकत्वं परिशेषात्तु आत्मनोऽकर्तृत्वं सिध्यतीत्यस्मिन्नर्थे आख्यायिकामाह अत्रापीति ॥१६॥१७॥१८॥ १९॥ हेतुमेवाह अग्नाविति

अहं हि समरे वीर गमितः शत्रुभिः क्षयं ॥ अभविष्यं यदि पुरा सह भ्रातृभिरच्युत ॥१२॥ न त्वामेवं सुदुःखार्तमद्राक्षं सायकार्दितं ॥ नूनं हि पापकर्माणो धात्रा सृष्टाः स्म हे नृप ॥१३॥ अन्यस्मिन्नपि लोके वै यथा मुच्येम किल्बिषात् ॥ तथा प्रशाधि मां राजन् मम चेदिच्छसि प्रियं ॥१४॥ भीष्म उवाच परतंत्रं कथं हेतुमात्मानमनुपश्यसि ॥ कर्मणां हि महाभाग सूक्ष्मं ह्येतदतींद्रियं ॥१५॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासपुरातनं ॥ संवादं मृत्युगौतम्योः काललुब्धकपन्नगैः ॥१६॥ गौतमी नाम कौंतेय स्थविराशमसंयुता ॥ सर्पेण दष्टं स्वं पुत्रं मपश्यद्गतचेतनं ॥१७॥ अथ तं स्नायुपाशेन बध्वा सर्पममर्षितः ॥ लुब्धकोर्जुनको नाम गौतम्याः समुपानयत् ॥१८॥ स चाब्रवीदयं ते स पुत्रहा पन्नगाधमः ॥ ब्रूहि क्षिप्रं महाभागे वध्यतां केन हेतुना ॥१९॥ अग्नौ प्रक्षिप्यतामेष च्छिद्यतां खंडशोपि वा ॥ न ह्ययं बालहा पापश्चिरं जीवितुमर्हति ॥२०॥ गौतम्युवाच विसृजैनमबुद्धिस्त्वमवध्योर्जुनक त्वया ॥ को ह्यात्मानं गुरुं कुर्यात्प्राप्तव्यमविचिंतयन् ॥२१॥ प्लवंते धर्मलघवो लोकेंऽभसि यथा प्लवाः ॥ मज्जंति पापगुरवः शस्त्रं स्कन्नमिवोदके ॥२२॥ हत्वा चैनं नामृतः स्यादयं मे जीवत्यस्मिन्कोत्ययः स्यादयं ते ॥ अस्योत्सर्गे प्राणयुक्तस्य जंतोर्मृत्योर्लोकं कोनुगच्छेदनंतं ॥२३॥ लुब्धक उवाच जानाम्यहं देवि गुणागणज्ञे सर्वार्तियुक्ता गुरवो भवंति ॥ स्वस्थस्यैते तूपदेशा भवंति तस्मात्क्षुद्रं सर्पमेनं हनिष्ये ॥२४॥ शमार्थिनः कालगतिं वदंति सद्यः शुचं त्वर्थविदस्त्यजंति ॥ श्रेयः क्षयं शोचति नित्यमोहात्तस्माच्छुचं मुंच हते भुजंगे ॥२५॥ गौतम्युवाच आर्तिर्नैवं विद्यतेऽस्मद्विधानां धर्मात्मानः सर्वदा सज्जना हि ॥ नित्यायस्तो बालकोऽप्यस्य तस्मादीशेनाहं पन्नगस्य प्रमाथे ॥२६॥

॥२०॥ गुरुं पापभारेण नरके मज्जनयोग्यं प्राप्तव्यं लोकं ॥२१॥ प्लवंते दुःखार्णवं तरंति मज्जंति च तत्रैव ॥२२॥ हत्वेति करणत्वं क्त्वार्थः भुक्त्वैव हि तृप्तो न तु पीत्वेतिवत् एनं हत्वा एतस्य हननेनायं मे पुत्रो नामृतः स्यात्किंतु मृतः समृत एव अस्मिन्जीवति ते तव कोयं अत्ययो नाशः स्यान्न कोपीत्यर्थः उत्सर्गे प्राणोत्सर्गे मृत्योर्लोकं नरकं ॥२३॥ सर्वार्तियुक्ताः सर्वेषां पीडया पीडिताः स्वस्थस्यैव न तु दुःखितस्य ॥२४॥ शमेति शमयुक्ताः कालेनैवायं नाशित इति मत्वा शोकं त्यजंति अर्थविदः प्रतीकारज्ञाः शत्रुं हत्वैव सद्यः शोकं त्यजंतीत्यर्थः अन्यस्तु श्रेयः क्षयं सुखनाशं नित्यं मोहाच्छोचति ॥२५॥ आर्तिः पुत्रशोकजा पीडा नित्यायस्तो नित्यमृतः न ईशेन समर्थास्मि ॥२६॥

738

Digitized by Google